

Gozba zasluga: Razmatranje temeljnih načela zasluge u Jobu

Zachary Alexander
Abeline Christian University, SAD

UDK:223.1
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1, 2009.
Prihvaćeno: 3, 2009.

Sažetak

Job osporava teološko okruženje retributivne pravde koje prevladava u bliskoistočnom društvu, usudujući se postaviti pravo pitanje: mogu li ljudi zaslužiti? Ovaj članak razmatra teorije o zasluži, posredništvu i pravедnosti, smještene unutar rukopisa o Jobu. Podupirući pitanje teodiceje, ovo proučavanje koristi suvremena filozofska, teološka i egzegetska sagledavanja da bi se razmotrilo što Job objavljuje u vezi s pojmom zasluge. Ovaj članak razotkriva temeljnu teoriju o zasluži, što razvidno odgovara trenutnoj perspektivi kompatibilizma umjesto libertarijanizma ili tvrdog determinizma. Iako temeljna moralna zasluga nalazi određenu razinu potvrde unutar stranica Joba, knjiga svjedoči o ograničenoj naravi teorija zasluge. Ukoliko zasluga postoji, Božja impresivna moć umanjuje njezin značaj. Ljudska zaslužnost ima granice i zahtijeva poniznost u svjetlu Božje moći i svemoći. Ljudi su istovremeno zaslužni, slobodni i odgovorni činioци i nezaslužni pojedinci bez slobode pred Bogom.

Ključne riječi: *Job, zasluga, zaslužan, retributivna pravda, kompatibilizam, posredništvo, sloboda, teodiceja.*

Zasluga i njezina povezanost s Jobovim izazovom retributivne teologije

Što to znači zaslužiti nešto? Zdravi razum pretpostavlja da subjekt zasluge treba na neki način doprinijeti osnovi svoje zasluge (Feinberg, 1974:122). Zasluga obično sa sobom nosi neki zarađeni ili zasluženi objekt koji je subjekt stekao putem neke osnove. Drugim riječima, zasluga obično ima tri temeljna sastojka: zaslužni subjekt (osoba, osobe), zaslužni objekt (hvala, krivica, naknada) i osnova zasluge (trud, napredak, doprinos).

Stoga, netko bi mogao reći da određena osoba zaslužuje hvalu s obzirom na svoj trud ili krivnju s obzirom na svoje pogreške. Ljudi se često odnose jedni pre-

ma drugima putem zasluge. Društvo tvrdi da su ljudi sposobni zaslužiti, između ostaloga, kaznu, nagradu, naknadu, hvalu, krivnju, plaću, ocjene i vlasništvo. Potraživajući ili namećući te zasluge, ljudi iznose nekoliko temeljnih tvrdnji: uzročnost, posredništvo, neodređenost i odgovornost.

Ideja o zasluži čini jedan od moralnih temelja koji uokviruju kontekst religijske filozofije o retributivnoj teologiji. Stoga ona zauzima mjesto izuzetne važnosti u knjizi o Jobu, zapisu koji izaziva taj društveni ustroj uvjerenja. Knjiga preispituje središnja pitanja o božanskoj pravdi – i to ima li sudbina jednog pojedinca ikakvu povezanost s načinom na koji taj pojedinac živi. Drevni teolozi tražili su objašnjenje za patnju konstruiranjem moralne uzročnosti, tražeći uzročnu vezu između prethodnog grijeha i potonje patnje. Često se pretpostavlja da pravedno življenje rezultira zasluženim blagoslovom dok zloća rezultira nevoljama. No pretpostavljanje da građa stvarnosti sadrži pravedno razmatranje pojedinih zasluga čini se problematičnom ukoliko pravedni pate, a zli uspijevaju. Job se usredotočuje na sadašnju patnju unutar ovog života, izbjegavajući bilo kakve eshatološke odgovore na pitanje pravedne patnje. Izraelsko naučavanje da ljudi žanju ono što siju proviđa građu za temeljnu etičku dilemu u Jobu (Anderson, 1976:65).

Iako se čini da i Job i njegovi prijatelji djeluju u istom teološkom okviru – navodni tješitelji podržavaju tradicionalan stav, dok Job pokušava pomaknuti koncepte da bi razotkrio izvor njihove naizgled nelogične prirode. Sofar izlaže prilično sažet okvir retributivne teologije (Job 20). On predlaže da će zli primiti svoje pravedne zasluge, a pravedni postići izbavljenje i naknadu. Job se buni protiv tadašnjeg razumijevanja te teorije o pravdi unutar kozmosa. On pomiče zapreku ukazujući na stvarnost. Zli uspijevaju (Job 21). Ako grijeh uzrokuje propast, zašto onda Job pati bez uzroka – bez zasluge? Kako to može biti korektno, a kamoli pravedno (Anderson, 1976:68)? Baveći se tim pitanjem, Job otkriva složenu filozofiju o zasluži koja sadrži nekoliko ključnih sastojaka, koje ću dalje razmotriti. To ne potvrđuje neko određeno razumijevanje zasluge, ali svejedno održava temeljnu teoriju da su ljudi sposobni zaslužiti do neke razine.

Pravednost: pretpostavljena zasluga

Iako Job nikada ne koristi moderni filozofski žargon o zasluži, taj koncept inherentno prebiva unutar njegovih stranica. Job je pravedan. Nevin je, čist, ispravan, bogobojazan i kloni se zla. Suprotnost je zlima koji su opisani u 21. i 24. poglavlju (Hoffman, 1996:229). Koncept pravednosti ne može postojati bez zarađenih moralnih i egzistencijalnih zasluga. Kako bi netko mogao zamisliti zaista pravednu osobu koja nije zaslužila svoju pravednost jer je pravednost kvaliteta koja se pri-

dodaje osobi?¹ Predstavljanje Jobove apsolutne pravednosti je neoborivo: “njemu na zemlji nema ravna” (1,8; 2,3). Zasluga se pretpostavlja. U stvari, Job to potvrđuje podržavanjem svoje nevinosti i podupiranjem svoje ispravnosti kroz cijelu knjigu. On je “pravednik i neporočan” (12,4). U 27. i 31. poglavlju Job detaljno objašnjava dubinu svoje ispravnosti i brani svoju pravednost. U zaključku, Bog ponovno potvrđuje Jobovu pravednost, u 42,7-9.

Mogu li ljudi zaslužiti?

Osnova zasluge mora u nekom značajnom smislu biti činjenično povezana sa subjektom zasluge (Feinberg, 1974:134). Nadalje, zaslužni subjekt mora biti *odgovoran* za navedenu osnovu (Cupit, 1996:83; Feldman, 1995:63; Feldman, 1996:165). Prema tome, *A* zaslužuje *x* zbog *y* samo ako je *A* odgovoran za *y*. Knjiga o Jobu ne zanemaruje pitanja postavljena protiv zasluge. Točnije, kao što se gore vidi, zapis se od početka hvata u koštac s njima.

Sotona osporava Jobovu pravednost. Pozivajući se na priču o Jobu, dilemu bi se lako moglo uklopiti u ovaj silogistički okvir. Bog vidi da je Job pravedan i tako zbog njegove pravednosti, u uvodu knjige, Bog izaziva Sotonu da pogleda njegova slugu. Sotona uzvraća tako što preispituje Jobovu odgovornost za njegovu pravednost. “Zar se Job uzalud Boga boji” (1,9)? Na kojoj osnovi je Job odgovoran za svoju pravednost – kako je mogao zaslužiti stanje koje mu je Bog darovao? Sotona predlaže da bi Job zamjerio Bogu i prestao ga se bojati kada ga Bog ne bi mazio. “Zar nisi ogradio njega, kuću mu i sav posjed njegov? Blagoslovio si djelo njegovih ruku, stoka mu se namnožila po zemlji” (1,10). Tako Sotona osporava Jobovu sposobnost zasluge: i njegovu zaslužnost za vlastitu pravednost i njegovu zaslužnost za imanje kojim ga je Bog blagoslovio.

Predloženi ispit trebao bi razotkriti izvor Jobove pravednosti i odakle ona proizlazi – trebao bi odrediti je li Job odgovoran za svoju pravednost. Bog tvrdi da je Job pravedan. No Sotona osporava samu ideju da ljudi mogu biti pravedni. Napokon, ljudi nisu odgovorni ni za koji dio svojeg zemaljskog postojanja. Ovo jasno poricanje zasluge pobijeno je Božjom potvrdom Joba u 42,7-9, ali ni one manje silovite tvrdnje koje su iznijeli Jobovi prijatelji ne mogu se tako lako odbaciti.

Jobovi prijatelji: ljudi ne zaslužuju ništa. Riječi Jobovih navodnih tješitelja također pokazuju razborit potez da bi se odbacio pojam zasluge. “Zar je smrtnik

1 Ako netko pripisuje svoju pravednost Bogu ili Duhu Svetom, kao što se često događa u NZ, činilac zasluge dovodi se u složenu debatu metafizičkih pretpostavki. Na sreću, ova priča ne dopušta takvu pretpostavku jer početna scena sadrži potvrdu Jobove pravednosti od Boga (1,8; 2,3). Jobova pravednost nije rezultat Božjih djela; točnije, potvrđena je kao njegova pravedna zasluga.

koji pred Bogom pravedan? Zar je čovjek čist pred svojim Stvoriteljem?" (4,17). Pitanje koje je ovdje iznio Elifaz glasi, može li ikoje stvorenje tvrditi da je čisto u odnosu na Boga? Za Elifaza je to pitanje retoričko jer pretpostavlja da je to samo po sebi jasno. Job, tek smrtnik na temelju svojih moralnih manjkavosti, ne može stajati kao pravednik pred Bogom. Zaista to nitko ne može (Balentine, 2006:129). Ova ideja još se jednom iznosi u 15. poglavlju: "Što je čovjek da bi čist mogao biti? Zar je itko rođen od žene pravedan?" (15,14). Ovdje Elifaz ponovno izjavljuje svoju tvrdnju o položaju ljudi pred Bogom.

15. poglavlje završava usmjerenom debatom o ulozi ljudi u Božjem remek-djelu. Što su ljudi u odnosu na Boga? Koji je njihov primjeren karakter, poziv i sudbina u svijetu gdje ih tješe proizvoljna dobra, a zlo ih napada na način koji se ne može u potpunosti predvidjeti niti u potpunosti razumjeti (Balentine, 2006:247)? Elifazov odgovor glasi da je Bog neosporno pravedan i da svaki odnos s njim zahtijeva od ljudi da priznaju svoje pravo mjesto u hijerarhiji stvorenja. Nije na njima da se prepiru s Bogom o moralnoj zaslugi. Njihovo je pravo da govore konstruktivno o Bogu čak i kada se suočavaju s naizgled neospornim dokazima protiv božanske pravde. Pojedina iskustva ne mogu pobiti božansku pravdu jer ljudi nisu u poziciji da sude (Balentine, 2006:242). Ljudi nemaju sposobnosti po kojima bi mogli potraživati zasluge pred Bogom.

Ovi Elifazovi argumenti predstavljaju jedan način zaobilaženja problema zasluge. On tvrdi da ljudi u stvari ne zaslužuju ništa jer nisu odgovorni ni za jedan od slučajnih aspekata svog postojanja. Stoga svaka moguća osnova za zaslugu nalazi se na temelju za koji ljudi nemaju odgovornost. Genetsko naslijeđe, odgoj i okolina – samo to može utjecati na zaslugu. Stoga se nikoga ne može držati odgovornim za posjedovanje bilo koje moguće osnove za zaslugu. Osnova zasluge ne označava temeljni izvor za zaslužnost. Nitko ne zaslužuje (Rawls, 1971:310).² Prema Psalmima 6, 38, 51, 102, i 143 čini se jasnim da su ljudska bića grešnici (Miller, 2000:239). Budući da ljudska bića ne mogu zaslužiti, Jobovo svjedočanstvo u vezi s njegovom nezasluzenom kaznom postaje očito nevaljano. Shvatljivo je da je Job, kao pojedinac, zbunjen situacijom. Bog je stvorio ljudska bića da budu poslušna Bogu i da ga poštuju kroz povjerenje. Ljudi otkrivaju da pouzdanje u Boga i poslušnost Bogu predstavlja jedinu alternativu zabrinutosti (Brueggemann, 1997:459; Miller, 2000:243). Stoga se Job dovodi u nezgodan položaj, a Bog je potresao njegovo pouzdanje svojim naizgled kaotičnim i hirovitim djelima. Jobovo iskustvo i razumijevanje zasluge ne može objasniti te događaje. Ne može prihvatiti Elifazov savjet koji mu ne donosi nikakvu utjehu. Iako se Job nastavlja pouzdavati u Boga, zabrinutost i samoća ulijevaju se u njegov opustošeni svijet.

2 John Rawls, u svojoj knjizi *A Theory of Justice [Teorija o pravdi]* predstavlja ovu ideju u kontekstu suvremene političke filozofije.

Snažno poricanje zasluge je odbačeno. Iako knjiga o Jobu predlaže mnogo primamljivih teorija koje bi dopustile da se odbaci pojam zasluge, rasprava zapravo pobija tu vrstu filozofskog pretvaranja; Bog doista potvrđuje Jobovu pravednost tako što naizgled potvrđuje njegovu zaslugu. Job ostaje ustrajan u pravednosti čak i nakon što Bog dopušta Sotoni da odnese sve što je napasnik naveo kao odgovorno za Jobovu pravednost. Čini se da to dokazuje njegovu zaslugu i uistinu se ne može zanemariti činjenica Jobove pravednosti. Jobovo kreposno priznanje božanskog suvereniteta dokazuje čistoću i nesebičnost njegove vjerske i etičke motivacije. On se boji Boga na temelju vlastite zasluge. “Job ne štuje Jahvu iz koristi” (Perdue, 1992:238). Budući da se Joba smatra pravednim, a to je kvaliteta pripisana njegovoj osobi i često potvrđivana u cijeloj knjizi, moglo bi se ustanoviti da je u potpunosti odbačen argument da je čovjek nesposoban doseći bilo koju razinu pravednosti.

Retributivna pravda je svrgnuta

Mnogi učenjaci su pretpostavili da je teodiceja glavno pitanje u Jobu. No ta kategorizacija čini se preširokom. Job pretpostavlja ono što moderne teodicejske zamisli nastoje dokazati – Božju pravednost. Prema tome se knjiga preciznije može okarakterizirati kao pokušaj disponiranja pogrešne teologije o retributivnosti koja je obuhvaćala izraelsku kulturu u vrijeme pisanja knjige.

Učitelji mudrosti tvrdili su da primjena ljudskog razuma može zapravo donijeti uspjeh i sreću. Mudrosna književnost uglavnom se usredotočuje na “više-strane dimenzije ljudskog postojanja” (Perdue, 1994:132). Promatrajući božanski zakon, ljudska bića zapravo mogu utjecati na tijek svojih života na bolje. Zanemarivanje Gospodnjih pravila rezultira patnjom i nevoljom (Gordis, 1965:38). Mudrost pomaže proizvesti uvid i sreću, a pravedno držanje zakona donosi povoljnu zaslugu. Nudi li društvena konvencija o mudrosti ljudima sposobnost postizanja pravednih zasluga? Proistječu li osnove za zaslugu izravno iz institucije? Ako je zaista tako, onda se osnova za zaslugu određuje pravilima ili ciljevima društvenih institucija.³ Ovo je jedan od stavova koji brane Jobovi suvremenici i kolege koji su si dali posla da reintegriraju Joba u društveni ustroj retributivne teologije. Eli-faz tvrdi da je Jobovo iskustvo podložno konvencionalnoj mudrosti. On poziva Joba da “podloži osobno iskustvo konsenzusu istine koja je odobrena mišljenjem većine” (Balentine, 2006:246).

3 Za daljnje čitanje, ovu vrstu osnove za zaslugu postavljaju suvremeni učenjaci poput Davida Cummiskeya u članku “Desert and Entitlement: A Rawlsian Consequentialist Account” [Zasluga i pravo: rawlsovski posljedični izvještaj] i Owena McLeoda u članku “Desert and Institutions” [Zasluga i institucije].

Tri natjecatelja nude objašnjenje stvorenja i ljudskog vjerovanja radikalno drugačije od njihovog suparnika koji pati. Pozivaju se na antropološku tradiciju da bi naglasili krajnju odvojenost Boga i čovječanstva, uputili na pokvarenu prirodu čovječanstva i objavili pravdu Boga koji sudi protiv zlih. Opće mišljenje društva u kojem Job živi podržava ovo razborito stajalište, predlažući uzročni odnos između dobre sudbine i pravednosti. Patnja služi za poučavanje ljudi o posljedicama grijeha i daje im mudrost da žive ispravno. Stoga mudrost određuje i karakterizira osobne odgovornosti prema Bogu i drugim ljudima, naglašavajući i ispitujući golemi prostor života i znanja (Perdue, 1991:134). Patnja je zajednički teret sveg čovječanstva i samotni teret svake osobe. No Job služi tome da istakne da nije sva patnja kaznena, popravna ili otkupna. Neka patnja je besmislena (Anderson, 1976:71).

U 4. i 5. poglavlju Elifaz potvrđuje pouzdanost moralnog poretka svijeta. Sudba pravednih je obilje, a naknada za zle je nevolja (Balentine, 2006:106). Odakle bi zasluga mogla doći ako ne od promatranja svemira i njegove uređene stvarnosti? Ako netko zaista može nešto zaslužiti, odakle dolazi njihova zaslužnost? Nastaje li zasluga od osobne fenomenološke svjesne volje? Bog zasigurno nalazi pogrešku u svima (4,18). Ili, može li zasluga potjecati od uzročnog biološkog sastava? Nisu li ljudska bića tek posude od gline (4,19)? Možda zasluga može doći od kolektivnih društvenih okolnosti? Da preoblikujem pitanje, dolazi li od ljudske sposobnosti razmišljanja, iskustva ugone i boli, odlučivanja, grijeha, od ljudskih fizičkih atributa, ili je zasluga tek relativna s obzirom na neki veliki društveni sustav? S obzirom na činjenicu da je Jobovo iskustvo svrgnulo mudrost, gdje se mogu tražiti temelji koji drže svemir i njegov moralni kod?

Sam Job ukazuje na apsurd trenutne kušnje – da je *njegova zasluga* blagoslova kušana kroz sve vrste emocionalnog i fizičkog mučenja, mučenja koje on nikako *ne zaslužuje*. Ako je Sotona u pravu te on ne može zaslužiti svoju pravednost, mogu li zli zaslužiti kaznu? Stoga hvala i krivnja postaju proizvoljne različitosti. Buneći se protiv tadašnje institucijske tradicije on negira teološku antropologiju svog doba (Perdue, 1991:142).

Ako se Job zaista dokaže pravednim, onda katastrofa sotonskih prokletstava postaje nepravedna. Stoga je Jobova pravednost kušana preko nepravedne kazne – koja je božanski određena. Na Jobovu nesreću, “Bog iskušava pravednike” (Green, 1982: 6). Čini se da Job [A] zaslužuje kaznu [x] zbog svoje pravednosti [y]. Ova situacija čini se inherentno protivna svakom razumnom moralnom zakonu i pravdi, a ipak je čitatelj pričom prisiljen prihvatiti njezinu stvarnost i odlučiti je li prihvaćena društvena formula retributivne pravednosti uistinu valjana. Zapravo, knjiga zahtijeva od čitatelja da shvati dubinu problema (pravedni pate), pomičući konvencionalnu mudrost.

Stoga Job osporava teologiju o retributivnoj pravdi u odnosu na kozmos (Ho-

ffman, 1996:222). On ne tvrdi da zaslužuje bogatstvo i prosperitet zbog svoje pravednosti. Radije, on tvrdi da ne zaslužuje patnju (Weinburg, 1994:286). Jobove kušnje se događaju dok Sotona otima sve dobre blagoslove koje mu je Bog darovao. Doista, Sotona otima Jobu sve što je navodno moglo potaknuti njegovu vjernost Bogu. Čini se da intenzitet Jobove patnje nadilazi svako suvremeno nagađanje o moralnoj pravednosti svijeta i nameće pitanje o pravednom patniku i uspješnom zlobniku.

Budući da grijeh izravno rezultira odvajanjem od Boga i povratkom kaosu koji uzrokuje patnju, Jobovi prijatelji vide očajničku situaciju svog druga na sljedeći način: Job [A] zaslužuje kaznu [x] zbog svoje grešnosti [y]. Iako razum uči da je ova jednadžba ima smisla, knjiga o Jobu potvrdila je drugu formulu - Job [A] zaslužuje kaznu [x] zbog svoje pravednosti [y]: Jobova patnja u stvari je ishod njegove pravednosti. To je, dakle, stvarnost. Upravo zbog svoje pravednosti Job je iskušan. Zapravo, kroz čitavu knjigu Job brani svoju pravednost od zaključaka svojih prijatelja da on nekako grijehom zaslužuje svoju bol. Unatoč tim optužbama, on nastavlja tvrditi da ne zaslužuje muku koja je sasipana na njega.

Božja osuda njegovih navodnih branitelja (42,7) ukazuje na mjeru Jobove nevinosti. Iako Bog ne daje *bianco* potvrdu na Jobovu optužnicu, on ne osuđuje njegove prijatelje za pogrešne pokušaje objašnjenja Jobove patnje kao kazne za njegove grijeh. Jobove patnje nisu rezultat Božje kazne za grijeh. Jobovi prijatelji su ga oklevetali i krivo prikazali Božju svrhu. Jobovo poricanje valjanosti retributivne pravde – da je grijeh uvijek kažnjen patnjom – i njegova tvrdnja da nije kriv za nikakav prekršaj protiv Boga – u malom predstavljaju ono što je istinito i ispravno (Hooks, 2006:480). Potvrđujući Jobovu besprijeornost, Bog potkrepljuje antitezu o krivnji – to jest da se može biti hvalevrijedan. Budući da su i hvala i krivnja nužne posljedice zasluge, može se vidjeti to odobrenje Jobove pravednosti kao potvrda ljudske sposobnosti za moralnom zaslugom.

Bog kori trojicu za njihove neispravne tvrdnje o Jobovom zlom djelovanju, stvarajući uzročnu vezu s njegovom sadašnjom situacijom. Da bi podržao ovu tvrdnju, Hooks ističe odsutnost kritike protiv Elifazovih komentara. Zanimljivo, Elifaz ne optužuje Joba za zlo koje zaslužuje kaznu. Stoga Božja presuda izostavlja bilo kakav ukor Elifazu. To ukazuje da Elifaz nije odgovoran za iznošenje krivih optužbi postavljenih protiv Joba (Hooks, 2006:481). Bog ne osuđuje u potpunosti govore Jobovih prijatelja. On samo osuđuje njihove nevaljane optužbe protiv Joba. Ta činjenica nameće pitanje koji bi stavovi koje trojica zauzimaju o zaslugi, uzročnosti i teologiji bili valjani. Zaista, sve njihove pretpostavke mogle bi pokazati tračak božanske pravde. Obratno, Jobovi govori su također potvrđeni kao valjani. Iako Jahvin prethodni govor svrgava elemente Jobovog pokušaja da pozove Boga na odgovornost, Bog ne pobija Jobove rasprave. Stoga se čini da pisac predlaže mnogo kontradiktornih stavova. Dvije Božje presude ne dozvoljavaju

jasno sročan zaključak pripovijesti (Balentine, 2006:707). Radije, kontradikcije su bile kanonizirane i držane u napetosti.

Pravda i pojedinac

Job daje mnogo jedinstvenih perspektiva u vezi s pitanjem zasluge. Međutim, problematično je to što ne daje glavno rješenje problema. Umjesto toga, knjiga kanonizira konfuziju. Jobu je dopušteno pitati, kao i Abrahamu (Post 18,25), hoće li ga Bog pravde tretirati pravedno. Kvaliteta Jobova posredništva ovdje zaista svjedoči normativnoj temeljnoj pravdi što povlači za sobom da Job zaslužuje svoje pravedne zasluge. Dok Jobovi prijatelji svjedoče da Bog *jest* pravičan i pravedan, "Job tvrdi da Bog *treba* biti korektan, pouzdan i darežljiv prema onima koji su nevini (24,18-25; 27,13-23; 29,18-20)" (Nam, 2003:105). Uistinu, čini se da tekst predlaže postojanje normativnog aspekta pravde prema kojemu se čak i Bog može držati odgovornim. Job kritizira doktrinu o retributivnosti ukazujući na besmislenost Božjih nepravednih, nedosljednih i nerazumnih djela u svijetu (9,22-24; 12,4-6; 21,17-26; 24,1-12).

Jobovi prijatelji zauzimaju suprotan položaj, potkopavajući Jobovu ideju o normativnim zaslugama i usredotočujući se na tradicionalna shvaćanja Božje apsolutne pravde. Ako netko sada pati, to je za neko veće dobro; vaga će se na kraju uravnotežiti. S eshatološkog stajališta ova tvrdnja se čini jakom, no Job protestira protiv tog gledišta, naglašavajući postojanu pratnju svoje sadašnje patnje. Job nije zadovoljan s *post mortem* opravdanjem. Radije, on nameće pitanje svog problema ovdje i sada. Čvrsto je odlučio nametnuti pitanje svoje nevinosti i svoje besprijeekornosti pred Bogom (Nam, 2003:105). Job osporava ideju koja je prisutna u mudrosnoj književnosti, da je stvorenje inherentno dobro i da mudro življenje vodi k napretku (Perdue, 1991:132). Stoga na sadašnjoj zaslužnoj osnovi svog integriteta i pravednosti, Job pretpostavlja da ima pravo ispitivati Boga u postavi poput sudske i optužiti Boga da nije *pravedan*, na temelju Božjih vlastitih normativnih standarda pravde. Job inzistira na zauzimanju položaja tužitelja koji će sudbeno goniti Boga (Nam, 2003:105). On postavlja pitanje: Je li Božja božanska moć podložna njegovoj božanskoj pravdi i milosrđu ili Božja moć često nadvladava njegovu pravednost? (Nam, 2003:107).

Zanimljivo je da Bog ne proziva Joba – niti izravno pobija Jobove optužbe i ne tvrdi da su njegova djela u potpunosti pravedna. Radije, Bog potvrđuje svoj položaj unatoč tome što potresa svijet dramatičnim interludijima. Snažni prizor Božjeg govora potvrđuje njegovu moć, ali Bog nikada ne tvrdi da je njegova moć podložna njegovoj vlastitoj pravednosti. Čitatelja se ostavlja samo s potvrdom Jobove izjave da je Bog zaista Bog pravde, a to je položaj koji Job održava unatoč svom propitljivom nastupu (27,2-6 i 31,35-37). Job poziva na opravdanje svojih

uvjerenja u ovom životu, tražeći Boga da nagradi njegovu vjeru u Božjoj vječnoj pravednosti. On brani svoj integritet, tvrdeći da ima samostalnu sposobnost postići pravednost (Gilkey, 1992:164).

Temeljna moralna zasluga

Job kroz cijelu knjigu polaže pravo na svoje pravedne zasluge. “Zborit moram sa Svesilnim, pred Bogom svoj razlog izložiti” (13,3) jer “Ja sam pravedan, a Bog meni pravdu uskraćuje” (34,5). Job pretpostavlja da ima temeljno moralno pravo prozvati Boga, preispitati njegov moralni autoritet i pravdu. Nitko nije odgovoran za svoju osobnost; no zbog toga što je osoba, čini se da svatko zaslužuje malo poštovanja. Ovdje je Job u skladu s tradicionalnim biblijskim učenjem o tome što znači biti pojedincem. Psalm 8 tvrdi da je štovanje Gospodina dio naše naravi; Bog cijeni ljudska bića jer su ljudska bića (Miller, 2000:230). Ta prava čine se nezavisnima od institucija ili običaja i postavljaju temelj za stvaranje društva. Stoga je Job sposoban obratiti se svojim prijateljima na temelju svoje ljudskosti – na temelju da je on više od samo objekta unutar stvorenog poretka (Ticciati, 2005:140).

No po kojoj osnovi ljudi zaslužuju temeljna moralna prava? Biblija postavlja temeljne moralne zasluge na proćelje argumentacije o uključivanju stranaca i podrške predmetima socijalne pravde. Međutim, *nije* jasno kako posjedovanje sposobnosti razmišljanja ili iskustva ili življenja, kao podskup većeg društva, čini osobu zaslužnom.

Odgovor koji se često daje - da su ljudi stvoreni *imago Dei* (Postanak 1,27) - pripisuje našu zaslužnost za našu temeljnu moralnu zaslugu našoj naravi, nečemu za što ne možemo preuzeti odgovornost. U Postanku 1,28 i Psalmu 8,5-8, ljudima je povjerena vlast nad zemljom (Brueggemann, 1997:452). Dodjeljivanje vladavine – skrbi za svijet – daje određeni iznos inherentnih temeljnih prava – nadležnost, djelovanje, odgovornost, itd. Job predstavlja uzorni primjer Božje povjerene vlasti. Nitko od Adama nije toliko potpuno kao Job razumio zapovijed da bude plodan i množi se i vlada (Balentine, 2002:504). Stoga zapovijed da shvatimo potencijal svoje naravi – da budemo dobri upravitelji darova koje je Bog dao – jest način kako se ostvaruje i opravdava naša temeljna moralna zasluga.

Job nije samo besprijekoran – što je kvaliteta koja se očito povezuje sa zaslugom – “njemu na zemlji nema ravna” (1,8; 2,3). Ta rečenica daje nadljudski naglasak Jobovoj pravednosti. “Božjom procjenom Job je pravedan izvan svake usporedbe. On je na zemlji skoro ravan Bogu. Više od bilo koga, on utjelovljuje što za ljudsku vrstu znači biti stvoren ‘na Božju sliku’” (Balentine, 2006:52).

Zaključak

Što Job govori o konceptu ljudske zasluge? Moglo bi se reći da pisac *Joba* skače od jedne do druge kategorije, bez obzira na logičan zaključak ili pokušaja da dođe do njega. S jedne strane knjiga govori protiv izravnog zanemarivanja ljudskih zasluga. Kao što je prije navedeno u odjeljcima *Sotona osporava Jobovu pravednost* i *Retributivna pravda je svrgnuta*, Sotona potpuno gubi u svom pokušaju da diskreditira Jobovu pravednost oduzimajući Božje blagoslove. Čini se da Božja potvrda Jobovog majstorskog prolaza na ispitu pravednosti također potvrđuje neku razinu zasluge.

No kao što je potkrijepljeno u prijašnjem odjeljku *Jobovi prijatelji: ljudska bića ne zaslužuju ništa*, Knjiga o Jobu svjedoči o ograničenoj naravi bilo kakve dostatne teorije o zasluži. Dok podržava ljudsku individualnost i potkopava sveobuhvatnu teoriju o retributivnoj pravdi, zapis ipak svjedoči o činjenici da su ti aspekti ljudske naravi podložni Božjoj velikoj moći. Ljude se smatra ne samo slobodnima, odgovornima, zaslužnima i onima koji vladaju svojom okolinom, već i ograničenima, podloženima i bespravnima pred svojim Stvoriteljem.

Iako knjiga potvrđuje ideju o zasluži, ona ne tvrdi da je to osnova po kojoj se valjano može dovesti u pitanje božanska pravda. Ona ne odgovara na pitanje o teodiceji, već radije donosi u žarište složenu narav ljudskog iskustva posredništva i njezinog učinka na stanje u koje je ljudska vrsta uronjena – bilo to stanje patnje ili blagoslova. Knjiga o Jobu dokazima potkrepljuje razna objašnjenja za patnju, ali ne sastavlja suvislu teodiceju ili teoriju o zasluži. Ona razmatra mnoga moguća objašnjenja i čini se da upozorava protiv jednostavnih, "prigodnih" ili upakiranih filozofija. Zapravo, pisac hotimično mami čitatelja da istražuje mnoge putove za razumijevanje Jobove situacije nezaslužene patnje. No ipak područje ljudske rasprave nikada potpuno ne otkriva odgovor na bolni problem u vezi Božjeg motiva s obzirom na ljudsku patnju. "Ljudski dijalog ne može prodrijeti u Božji nedokučivi karakter" (Pleins, 2001:490).

Radije, Job potvrđuje Božju prisutnost – čak i usred muke. Ukoliko ne polaže pravo na zasebnu teoriju zasluge, čitatelj koji ostane usredotočen na misterij mora nastaviti tražiti i ispitivati valjane odgovore na pitanja postavljena unutar stranica knjige. "Samo jedno Bog nudi Jobu – ne odgovore, već priliku da tuguje; ne božanske govore, već tamnu stvarnost Božje tihe prisutnosti" (Pleins, 2001:491).

Literatura

- Anderson, F. (1976). *Job: An Introduction and Commentary*. Downers Grove: Inter-Varsity Press.
- Balentine, S. (2006). *Job*. Macon: Smyth & Helwys.

- Balentine, S. (2002). My Servant Job Shall Pray for You. *Theology Today* 1, 504-516.
- Brueggemann, W. (1997). *Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy*. Minneapolis: Fortress Press.
- Cupit, G. (1996). Desert and Responsibility. *Canadian Journal of Philosophy* 26, 83-100.
- Cummiskey, D. (1987). Desert and Entitlement: A Rawlsian Consequentialist Account. *Analysis* 47, 15-19.
- Feinberg, J. (1974). *Doing and Deserving: Essays in the Theory of Responsibility*. Princeton: Princeton University Press.
- Feldman, F. (1995). Responsibility as a Condition for Desert. *Mind* 105, 165-168.
- Gilkey, L. (1992). Power, Order, Justice, and Redemption. U L. Perdue (ur.) *The Voice from the whirlwind: interpreting the book of Job* (59-171). Nashville: Abingdon Press.
- Gordis, R. (1965). *The Book of God and Man: A Study of Job*. Chicago: University of Chicago Press.
- Green, R. (1982). Abraham, Isaac, and the Jewish Tradition: an Ethical Reappraisal. *The Journal of Religious Ethics* 10, 1-21.
- Habel, N. (1985). *Book of Job: A Commentary*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Hoffman, Y. (1996). *A Blemished Perfection: The Book of Job in Context*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Hooks, S. (2006). *Job*. Joplin: College Press Publishing.
- Mcleod, O. (1999). Desert and Institutions. U L. Pojman (ur.) *What Do We Deserve?* (186-195). New York: Oxford University Press.
- Miller, STR. (2000). *Israelite Religion and Biblical Theology*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Nam, D. (2003). *Talking About God*. New York: Peter Lang.
- Perdue, L. (1994). Metaphorical Theology in the Book of Job: Theological Anthropology in the First Cycle of Job's Speeches (Job 3; 6-7; 9-10). U W. Beuken (ur.) *The Book of Job* (str. 132-142). Leuven: Leuven University Press.
- Pleins, J. *The Social Visions of the Hebrew Bible*. Westminster John Knox.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ticciati, S. (2005). *Job and the Disruption of Identity*. London: T&T Clark International.

Weinburg, J. (1994). Job versus Abraham: The Quest for the Perfect God-Fearer in Rabbinic Tradition. U W. Beuken (ur.) *The Book of Job* (286-292). Leuven: Leuven University Press.

Preveo s engleskog Goran Medved

A Buffet of Deserts: An Examination of the Underlying Principles of Desert in Job

Abstract

Job challenges the theological milieu of retributive justice prevalent in Near-Eastern society by daring to ask the veritable question: can people deserve? This article examines the theories of desert, agency, and righteousness embedded within the Job manuscript. Bracketing the question of theodicy, this study utilizes contemporary philosophical, theological and exegetical considerations to examine what Job declares concerning the concept of Desert. This article uncovers a basic underlying Theory of Desert, which seems to correspond with the current compatibilist perspective in lieu of libertarianism or hard determinism. Though a basic moral desert finds a level of affirmation within the pages of Job, the book bears witness to the restricted nature of desert theories. Insofar as desert exists, God's awesome power diminishes its significance. Human desert has boundaries and demands humility in light of the power and omnipotence of God. Humans are at once deserving, free, responsible agents and bounded, desert-less individuals without liberty before God.